

RELIGIUNEA
IN
LUPTELE ROMÂNILOR

CONFERINȚĂ

ȚINUTA IN 8 IANUARIE 1895

LA

ATHENEUL ROMÂN

DIN BUCUREȘTI

DE

Constantin Erbiceanu
Profesor.

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA „CARTILOR BISERICESTI”

34, Strada Principatele-Unite 34.

1895

Inv. A. 34.293

RELIGIUNEA

IN

LUPTELE ROMÂNILOR

CONFERINȚĂ

ȚINUTA IN 8 IANUARIE 1895

LA

ATHENEUL ROMÂN

DIN BUCUREȘTI

DE

Constantin Erbiceanu

Profesor.

249958

DONATION

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA „CARTILOR BISERICESTI”

34, Strada Principatele-Unite 34.

1895.

Onorată Adunare,

Onorabilul Comitet al Atheneului nostru propunând un ciclu de conferinți istorice, cu scop de a cultiva în societatea noastră cât mai mult simțul adevărat patriotic, după tipul străbunilor noștri, a avut amabilitatea a mă invita și pe mine de a trata un subiect: *Religiunea în luptele Românilor*. M'aș simți măgulit în sufletul meu, dacă aș putea răspunde așteptărei sale și scopului ce urmărește.

Voiu expune cestiunea—*Religiunea în luptele Românilor*—în fața D-văstră, tratând'o din trei puncte de vedere: Intău voiă dovedi existența *simțului religios în om*, al doilea, voiă proba *vechimea și felul religiei Creștine la coloniștii lui Traian, apoi în Dacia Aureliană* și în fine al treilea, *ce influință a avut acăstă Religie Creștină Ortodoxă în nestărșitele și variatele noastre lupte pentru susținerea Naționalității noastre*.

Tot ce voiu pronunța voiă căuta să și probez.

Intru în expunerea cestiunei intăi.

Omul intrând în lume se trezește pus în fața unei uriașe opere mai puternice de cât el, dar pe care caută a și-o apropia și a se familiarisa cu ea, pentru că în ea este menit a trăi. Incunjurat în lume jur împrejur de elemente mai tari de cât el, ca marinarul de valurile înspăimân-

tătore ale mării, ce-l amenință continuu cu înecare sau naufragiare, omul luptă din răspuțeri pentru a-și asigura existența ființei sale. Scena, ce se reprezintă pretutindeni omului natural, când privește marea și uscatul în mersul lor, este îngrozitoare, amenințătoare. Măreț ochiului, râvnită inimei lui, dar care-l lasă în o stare de nedumescire, de îngrijire, de frică. El presimte micimea sa, slăbiciunea sa de a rezista contra pornirilor elementelor naturii. Neputând să opue putere puterii, cedeză luptei elementelor și caută a-și afla un adăpost spre a-și asigura mai întâi viața sa. Gerul îl strânge, căldura-l frige, uraganele-l omorâ, furtunile-l doborâ, fiarele-l atacă, uimit nu știe ce să facă. Acesta-i starea omului primar la priveliștea surprinzătoare ce i se desfășură mereu prin tablourile repetite ale naturii. El rămâne învins, tăcut, cugețând a-și găsi scăparea și asigurarea vieții sale de o camdată! Dacă omul n'ar fi avut de la început constitutiv naturii sale puterea de *a cugeta* și *judeca*, calitatea de *a se asocia*, de unde decurge puțința de a se perfecționa, apoi *simțul* de a se conserva, probabil că în pruncia lui omul ar fi dispărut curând, în această luptă, de pe acest pământ, ca unele din creaturi, ce astăzi sunt trecute între fosile. Grație facultăților sale intelectuale, și sentimentelor sale nobile, cu care a fost dăruit de Cel ce l-a creat, a putut ieși victorios din această luptă curat materială spre a-și perpetua specia. Cu mintea lui numai omul a putut surprinde, că elementele ce-l îngrozesc sunt succesive și că ele sunt necesare ființării și vieții naturii, că amenințările lor și ale fiarelor mai puternice de cât el, pot fi evitate prin *asociație*—prin gruparea oamenilor în familie, că în fine poate spera la asigurarea vieții. Observând mai apoi cât de regulat și treptat se succed acele tablouri mărețe ale naturii, cât de armonios își percurg calea lor, cu câtă regularitate și ordine i se prezintă vederea și minții sale, aceste considerațiuni l-au mânat, vrând nevrând la concludiunea firască: *Există Un Ce, o Minte Superiără*, care a impus această regularitate în natură, și care a prescris ordinea și armonia lor, după știute legi neschimbate. Ideea dar de un Dumnezeu la ajutat chiar de la început a susține lupta contra naturii, spre a-și asigura traiul pe pământ.

Un sentiment de dependență, nedeterminat poate la început, a dat o impulsie sufletului omului, de a cerceta cu îngrijire și cu dor mare pe acea *Minte Superioară, pe Creatorul totului*. După cum copilul țipă, plânge cerând mâncare și îngrijire de la Maica sa, fără a o cunoște încă bine, după cum nemernicul își întreabă calea necunoscută de la orî-ce trecător, tot așa și omul la început, nevoit de dorul aprins ce-l purta în inima sa, cerea, reclama, pretindea de la mintea sa explicarea nedomirirelor sale¹⁾. Aicea zace temelia tuturor Religieiunelor naturale.

Acastă sete a inimei noastre perpetuu existentă și nicî odată satisfăcută, de a-și explica: cine a făcut acest tot ce se presintă simțurilor și minții noastre și care vecinic ne îmboldește de a cunoște: *De unde am venit noi pe acest pămînt și pentru ce? și ce se va întîmpla cu noi?* această sete există în ființa orî căruî om.

Aceste cestiuni au frămîntat mintea omenilor de la început, și ea le-au deslegat felurit, după influința naturii și gradul culturii omenestî. Tôte deslegările date au dus omenirea la *credință*. Credința este o putere în om, un presentiment intern, care a trebuit să se desvolte în el, ca orî și ce altă facultate, când a sosit timpul creșterii lui. Copilul nu vorbește când să naște, are în el implicit calitatea de a vorbi. Pruncul nu iubește pînă când natura lui fizică nu-i reclamă acêsta, are însă în el puțința de a iubi. Așa e și cu *credința*. Credința a format convingerile în om, de unde a rezultat dorul ardător de cercetare, iar de aicea s'a născut speranța în viitor. Crede mai întîi, apoi iubește, și în fine speră. Un erudit barbat al timpurilor noastre, cercetător profund al simțului Religios în omenire, Max Müller, iată cum se exprimă în cestiunea credinței religioase: »*După cum există, dacă mă pot exprima ast-fel, o facultate a graiului, independentă de tôte formele istorice, ce-i dau limbele omenestî, de asemenea există în*

1) Causele unei asemenea stări psihice de nedumerire a omului natural se explică variat în deosebitele Religii vechi. Creștinismul singur ca Religie pozitivă revelată a dat deslegarea cea mai demnă pentru om în acastă privire. Trec însă peste aceste cestiuni ca nefăcînd parte directă din subiectul nostru de astă dată, lăsînd a le expune cu altă ocaziune.

om o facultate a credinței, credința, independentă de toate Religiiile istorice». Apoi adaugă: »Dacă noi luăm aminte cât de puțin, înțelegem că din toate Religionele reese o aspirațiune către lumea spirituală, ca un suspin către infinit, ca un strigăt de iubire către Dumnezeu....» »Ceea ce este sigur, care face esența omului, este această facultate cu care singur omul este înzestrat, de a ridica privirile sale către ceriu, privilegiu ce-i este acordat aparte, de a aspira la ceea ce nici sensii, nici mintea nu-i pot procura....»

»Deci dacă este o școală filosofică care studiază condițiile percepțiunii sensibile, dacă este o alta, care examinează în special condițiunile percepțiunii minții, există evident loc și pentru un al treilea studiu, care ar putea avea de obiect examinarea condițiilor unde să exercită această a treia facultate a omului, independentă de sensii și minte, facultatea de a înțelege Infinitul, care se află la rădăcina tuturor Religionelor». »Există dar în om o a treia facultate de a pătrunde Infinitul, nu numai în domeniul Religiei, ci în toate lucrurile, o facultate independentă de sensii și minte, o facultate care se află câte odată în imponcișare, în luptă cu mintea și sensii, dar care cu toate acestea ni se arată plină de forță, când i se consideră vitalitatea sa, de când lumea e lume; când se observa că nici sensii, nici mintea n'au putut triumfa contra ei, pe când ea a triumfat adesea asupra sensilor și minții»¹⁾. Un alt învățat, Mr. l'Abbé de Broglie declară, că această luptă între minte și sensii față de credință nu-i de cât aparentă, și că provine din cauză că natura omenescă nu este perfectă, ci mărginită²⁾.

În fine tot Max Müller ne spune hotărît: *De ne vom sui cât este cu putință mai departe în istoria omenirii găsim elementele și rădăcinele Religionelor... dacă Religionea n'ar fi făcut parte din patrimoniul original al sufletului, Religionea în-*

1) Max Müller. La Science des Religions pag. 14, 15, 16 și 17.

2) Le positivisme et la Science expérimentale. vol. II, pag. 374—394.

săși ar fi rămas o imposibilitate» ¹⁾. Apoi declară categoric, că: »Adevărata istorie a omului este istoria religiunii, a căilor sale miraculoase, prin care diferitele familii ale rasei omenesti au înaintat către o cunoștință mai adevărată și către o dragoste mai adincă de Dumnezeu. Este baza pe care să sprijină totă istoria profană; Religia este lumina, este sufletul, este viața istoriei; fără ea, în adevăr, istoria ar fi cu totul profană» ²⁾. Mă abțin de a vă mai cita în această importantă cestiune autori vechi și noi, asupra necesității și însemnătății Religiei în omenire, ca, pe Platon, Cicero, Seneca, Plutarh etc. spre a veni mai lute la cestiunea noastră, *Religiunea în luptele Românilor*.

Cum Religiunile au trecut din stadiul lor natural, de la început, în cel supranatural, cum legislatorii și conducătorii popoarelor s'au vădut nevoiți de ași reclama sancțiunea legilor lor, a ordinelor și dispozițiunelor lor de la Religie, pentru constituirea ordinei și liniștei în societate—in familie; cum în fine Domni, Regii și Impărații își sprijineau și-si sprijină drepturile lor pe un *drept divin* ce li-l sanctifică Religiunile pentru stabilitatea popoarelor? Aceste întrebări nu le resolvim acum, ci numai le anunțăm spre a se vedea însemnătatea Religiei în societatea omenescă.

Religia a fost vatra ce a încălzit și unit de la început omenirea, ș'a dat apoi naștere ideii de Patrie-Nație-popor, grupându-se în jurul Țeilor lor naționali.

După ce am constatat că există în noi un *sentiment religios*, manifestat prin *credință* și justificat prin minte și care alimentează puternic toate sentimentele morale omenesti și procură minții problemele cele mai înalte și mai vaste spre a le cerceta, acum putem să ne întrebăm: Care-i felul credinței la noi la Români, de unde și când am primit-o? Deslegând aceste cestiuni, pregătim calea ce avem a percurge, și atunci vom pricepe cu ușurință cum de Religia noastră strămoșiască a străbătut în tot organismul nostru social și politic, ș'a condus adesea

1) Essais sur l'histoire des religions pag. 8.

2) Aceași operă pag. 27 și 28.

tóte gândirile sufletului Românesc în trecutul nostru. Religia la Români, declar sus și tare, a fost identificată chiar de la început cu Naționalitatea, ș-a fost timpuri îndelungate, când Religia noastră Ortodoxă a ținut locul naționalității, când Românii constrinși de sila hordelor barbare—împrăstiați și respirați—in Dacia Traiană și Aureliană, locuind d'odată Carpații, Balcanii și Pindul, împrăstiați până în Tesalia și Epir, nu-î mai lega și unea la o laltă de cât Biserica lor—Religia ortodoxă națională.

Vechimea credinței Creștine la noi la Români se ridică tocmai la originea noastră. Atunci, când marele Traian ne-a transplatat din întinsul imperiū Roman în Dacia, formând cu noi coloniștii o provincie romană, se afla printre coloniștii multe persoane militare și civile, care erau inițiate și catehisate în ideile Creștinismului de curând predicat și răspândit în Asia, Europa și Africa. Iată probe despre răspândirea Creștinismului în Peninsula Balcanică înainte de colonizare: Sf. Apost. Pavel ne spune: *»că eu de la Ierusalim și jur împrejur până la Illyric am răspândit Evangelia lui Christos¹⁾»*. Acest fapt s'a petrecut între anii 44—67 după Christos. Creștinismul dar a fost predicat până în Illyric, acesta înainte de colonizarea noastră.

Despre sf. Andrei ne spune meritosul nostru Metropolit Dositeiū în Prológele sale, după aghiografii vechi, că a predicat la Marea Negră... *în Tracia, Macedonia și sosind la Dunărea, ce-î dăc Dobrogea și n alte cetăți ce's pe lângă Dunărea...*²⁾. Andrei dar a trecut Balcanii ș'a predicat în Dobrogea și prin cetățile de pe malul drept al Dunărei, după jumătatea Seculului întâi.

Apostolul Andrei a lasat ucenici pe Andronic, Amplie și Urban, cari au continuat predicarea în Panonia (Transilvania de astăzi) Bulgaria, Macedonia. Nicodim Aghioritul ne spune că Amplie a fost și Episcop la Odisopol (Varna) și Urban în Macedonia. Acéstași ne spune și Maxim Episcopul Chitirilor. Este dar probat că la începutul Seculului al II, când a avut loc colonizarea, crești-

1) Cap. 15 v. 19 Epist. către Romani ...ὥστε με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ πόλεως μέχρι Ἰλλυρικῶν πεπληρωμένοι τὸ Ἐὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ.

2) Prol. Luna Noem. 39.

nismul era răspândit până la Dunăre. Tradițiunea ne mai spune că și Climent Episcopul Romei a fost exilat la Chersones, unde a predicat Creștinismul. Tradiția acésta-l confirmată și de Rufin, ce a trăit în seculul al IV și Papa Zosim în al V secul. Avem dar dovadă că și peste Marea Négră s'a predicat Creștinismul încă din seculul I¹⁾.

Acésta era starea locurilor acestora, respectiv de ideile Creștine, înainte de colonizare.

Să trecem acum la a doua cestiune, de pe timpul colonisării noastre prin Traian.

Legiunile Romane cu care s'a luptat Marele Traian contra Dacilor și acele pe care le-a stabilit pentru paza confiniilor Imperiului, în care intra și Dacia, erau compuse unele exclusiv numai dintre militari recrutați din Asia Mică, altele din Galia, Spania, Britania și alte localități din jurul Romei, pe unde străbătuse deja Creștinismul²⁾. Acésta-l dovada cea mai tare că între armate, cohorte și coloniști aũ trebuit să fie mulți creștini, fiind-că la începutul seculului întâi, Creștinismul era răspândit în tot Imperiul Roman, mai ales în părțile de unde ș'a luat Traian Coloniștii. Roma avea deja o Biserică constituită ca și Orientul, și creștinii suferise deja grele persecuții; de aceea pôte ș'aũ și dișărat cu atăta grabă locuitorii din jurul Romei și de pe alurea și aũ venit în Dacia, spre a scăpa de persecuțiile Imperatorilor și a-și profesa în taină și liniște în Dacia Religia lor. Tertulian să exprimă categoric: *«Că sînt supuse lui Christos și popóarele Sarmaților și ale Dacilor și a Germanilor și ale Sciților, și multe alte popóre neștiute.... În toate aceste popóre, numele lui Christos, care acum a venit, domnește»*³⁾. Istoricul Filostorg 368—425, ne rapórtă ceea ce s'a întâmplat pe timpurile lui Valerian și Galian, pe la 258, din partea Goților, înainte de a ocupa ei Dacia. Că năvălind în Europa și în Asia Mică s'aũ întors cu mulți robi,... *«carii împreună cu adunarea binecredincioșilor trăind cu barbarii, i-aũ convertit nu pe puțini dintre ei la Creștinism și le-aũ pregătit*

1) Veđi Dositeu, Prológele. Noemvrie 24.

2) Veđi A. D. Xenopol. vol. I. pag. 177—206. Idem, pag. 425—446.

3) Tertulian contra Iudeilor cap. VII între anii 160—240.

mintea de a cugeta cele ale creștinilor în locul celor păgâne».

Istoricul Socrat 380—448 ne spune, că Goții în timpul de mai înainte încă au fost primit credința cea din Niceea, urmând lui Teofil, care era Episcop al Goților, fiind present și la Sinodul I, și a subscris și hotărârile ¹⁾.

În urma acestuia Ulfila, cunoscutul învățat, a răspândit și mai mult Creștinismul între Goți, ajutat întru aceasta și de vechii coloniști Romani rămași în Dacia Traiană după 270, și între cari erau mulți creștini deja. Ulfila era de origină Capadocian, adus de mic ca sclav împreună cu părinții săi de către Goți, în aceste locuri, în marea lor invazie în Asia Mică, era local din satul Sadagolthina ²⁾.

Neuitatul nostru istoric *Sincai*, istorisind expediția lui Marcu Aureliu asupra Iagizilor, pe care-i învinge la Dunăre, apoi trecând și asupra Quasilor și d'aceștia nu departe de Pojon fu încunjurat cu totă armata sa și expuși primejdiei, dice: Că dacă n'ar fi dobândit ostașii cei creștini prin rugăciunile lor plene și învingere, ar fi perit cu toții ³⁾, la care fapt adaugă: «Nici te minuna că pe vremea acesta erau mulți creștini, pentru că ostașii în rezboele acestea, mai cu samă erau din Dacia și din părțile cele din prejurul ei»... Apoi: nu fără temei gândesc, că între strămoșii noștri cei de Traian purtați în Dacia, atunci încă au fost mulți creștini, care a mea dîsă se va întări la anii viitori ⁴⁾.

Istoricul Nicifor Grigoras—1295—1360—dice: «În anul următor trimit o deputație unii din Messageți, *cei de peste Dunărea*, în cetatea Impărătescă ce era a Impăratului. Limba vulgară îi numește pe aceștia *Alan*i, cari încă din vechime fiind creștini, după aceea fiind sub mîna arbitrară a Sciților, cu trupurile serveau fără voe, iar cu mintea se consumau continuu de dorul autonomiei și de eliberarea de păgâni. Deci trimit cerînd pămînt îndeajuns spre locuință, mai mult de 10,000 din ei, voind să vină

1) Ist. Bis. cartea II, cap. 41.

2) Vezi *Εκκλ. ιστορία* από Κ. Κοντογόνου. pag. 410—418.

3) Opera citată, cart. II, cap. 41.

4) Baronius ad annum, în *Sinopsi Cronicum*. *Sincai* pag. 13, vol. I, anul 174.

cu toți, dacă ar fi voia și a Impăratului» ¹⁾. Le Quien, în Oriens Christianus, corectează pe Nicifor Grigoras, că faptul s'a întâmplat sub Andronic cel bătrân, probând că Alanii sînt *sînt Vlahii* ²⁾.

Să știe, că istoricii greci în scrierile lor adese confundă numele coloniștilor cu ale barbarilor ce predominau aceste locuri. Tot ast-fel susține și Petru Maior, în istoria sa bisericească (pag. 3).

Prisc ritorul, ce a trăit pe la 445, fiind trimis în misie de către Impăratul Teodosie la Atila, ne istorisește și modul vieții Romanilor între barbari: «Pe când era un bălciu între Scuți (Huni) și Romani, Scuții au atacat pe Romani, iar aceștia s'au resbunat, căci Episcopul din Margu a trecut în ținuturile lor și au prădat mormintele și vistieriele cele ascunse ale Regilor lor.... și cer pe Episcop spre a-l pedepsi ³⁾. Erau dar în Dacia creștinii necontra-dis, aceștia însă nu erau nici Goți, nici Sciți, nici Alani, ci Coloniștii lui Traian.

Marele Constantin făcând o expediție asupra Goților și învingându-i, efectul a fost, că ei s'au creștinat în masă mare, după cum afirmă Socrat ⁴⁾ Aceste sînt dovezi istorice.

Trecem acum la altă serie de probe, estrase din viața socială a coloniștilor creștini ai lui Traian.

Dovezi mai puternice despre existența Creștinismului la Coloniștii lui Traian, avem Martiriul din Dacia Traiană și Aureliană.

1). Eustatie și Teopista soția sa, împreună cu Agapiu și Teopist fiul lor. Eustatie a fost renumit General Roman pe timpul lui Traian. El se numea *Placida* și soția sa *Tatiana* înainte de creștinare. Pe la 117 reîntorcându-se din Roma plin de laure pentru victoriile lui, a fost invitat a jertfi, dar a refuzat, declarând: Că victoriile le-a câștigat prin puterea lui Iisus Christos și nu a idolilor. Desbrăcat de onoruri au fost aruncați în circ spre a fi sfășiați de fiare, dar ieșind nevătămați, au fost puși în o baie mare de aramă înfierbântată în foc și așa s'au dat sufietul etc. etc.

1) Ist. Bis. cart. VI, tom. I.

2) Tom. I, pag. 1348.

3) Priscus retor de legationibus.

4) Vezi Petru Maior Ist. Bis. a Românilor pag. 10.

II). Pasicrat și Valention martiri, erau de loc din Dorostor sau Durostru (Silistra), au suferit martirul pe timpul Împăratului Septimius Sever, între anii 193—211.

III). Martirul Mercurie, mult stimat de Români, ce a trăit pe timpul lui Decie și Valerian, era ca ofițer în una din Legiunile Romane, și a ajuns până la gradul de comandant Ἀρχιστράτηγος. Din fapte relese că era dintre Coloniștii lui Traian. De și militar vrednic, era însă creștin în secret. În timpul persecuției lui Decie, fiind presupus de creștin și întrebat, a mărturisit că-i creștin. A suferit martirul la 255, legat fiind de patru stâlpi și săgetat cu cuțite, apoi întins asupra unui foc, pe care l'a stâns cu sângele lui. În fine, ne voind a sacrifica a fost transportat din Dacia Traiană în Cesaria Capadociei, de teamă de a nu se rescula armata, și acolo a fost decapitat.

IV). Quintilian, Maxim și Dada, de localitate din Osovia, au fost martirisați pe timpul lui Diocletian și Maximin la 296.

V). Nichita Martirul—dis și Românul de Metropolitul Veniamin. A trăit pe timpul Marelui Constantin-330, dar dincóce de Dunărea, în Dacia Traiană. Nicodim Aghioritul ȋdice: «Că acesta a ieșit din strălucitul neam al Goților, ce se află dincolo de fluviul Dunărei». Goții pe acel timp erau divisați în două regate, a lui Atanaric și Fritigern. Fritigern ajutat de armatele Marelui Constantin, învinge pe Atanaric, acesta spre a-și reșbuna declară persecuție asupra Creștinilor, în care Nichita este prins și nevroid a renunța la Creștinism a fost împreună cu alții aruncați în foc. Episcopul Paulin de Nola ne-a lăsat și o poemă specifică, cântând în latinește meritele acestui mare martir.

VI). Martirul Sava Stratilat, supra-numit Gotul, a suferit la 370, îndată după persecuția decretată de Atanaric, Regele Goților, la 355 asupra Creștinilor din Dacia Traiană, când mulți coloniști și Goți au fost martirisați. Sava Martirul, pe timpul persecuției, a predicat Creștinilor din Dacia Traiană, că acei ce vor mânca din cărnurile afierosite idolilor, numai pot fi considerați ca creștini. În a două persecuție a fost constrâns să renunțe la Creștinism prin jurământ; dar el s'a înprotivit cu bărbăție. Apropiindu-se ȋiua Paschăi a voit să o serbeze la preotul Sansala, care trecuse de frică peste Dunăre, acesta însă se duse la el și'l afla reîntors în Dacia Traiană. Atreia-ȋi Atanaric a nă-

vălit asupra sa cu hordele sale, l'a prins și pe Sansala, iar pe Sava l'a aruncat în lanțuri, apoi l'a ținut pe o osie și l'a schingiuit totă noaptea, adoăna-ți l'a dus la malul râului Muzeu (Buzeu?) și l'a înecat, legându-l mâinile și picioarele. De aici rezultă, că în seculul al IV-lea aflăm și o biserică cu ierarhie organizată în Dacia Traiană¹⁾.

Că noi am fost de la colonizare creștină se probază și prin faptul, că în Sciția mică, Dobrogea, în Tomis ori Constanța, există un episcopat și unde se dezvoltă o comunitate creștină foarte viguroasă și care discuta toate cestiunile teologice ale timpului. Certile, eresurile și schismele li erau cunoscute. Apoi mai găsim Episcopatul *Abritului*, în Mesia de jos, între Nicopol și Marea Neagră și Episcop la el un Ursu etc. Episcopia *Novelor — Novae*, în Mesia de jos, în Bulgaria de astăzi, un Episcop *Secundinus* și altul *Petronius* etc. Episcopia *Nicopolis* situată la răvăsarea Iatrului în Dunărea, Episcopii *Marcelinus*, *Amantius* etc. Episcopia *Odisului* (Varna), la Marea Neagră, dincolo de Gurile Dunărei, cu Episcopul *Ditzului*. Episcopia *Appiariet*: în Itinerarul lui Antomin și în tablele Peutengeriene se pune acest oraș la marginea Dunărei, Episcopi ca Marcial și Lupicin.

Sf. Ioan Hrisostom ne spune în epistola sa către Papa Inocenție că la sinodul din timpul său au fost trimiși trei Episcopi, între cari și Lupicin. Episcopia *Cumei*, în Mesia, Episcop Marius Cumensis. Le Qnien spune că: Mariu și cu Marcial și cu Lupicin se arată omenii mai mult de neam latin, de cât grec. Episcopia Dorostorului (Dristra—Silistra), Episcopul ei în epistola latinească adresată Impăratului Leon subserie așa: Monofilus Episcopus civitatis Dorostori. Episcopia Marcianopolului (Preslava). Mai știm că la Sinodul din Sardicia (Sofia de astăzi), practicele și canónele s'au scris în latinește și grecește, și că toate corespondențele rămase ale acestor episcopate era în limba latină. În fine *Instiniana Prima* înființată de Iustinian la 535 în Peninsula Balcanică, și căria i-sa dat în administrare, după Nuvela XI, toate Daciile. În această Nu-

1) Vezi Istoria Mitropoliei Moldovei. pag. 15—21; idem Prologele Metropolitanului Moldovei Dositeiu, idem Συναξαριστης τῶν ὁμῶν μνημῶν τοῦ ἐκιστοῦ ὑπὸ Νικοδήμου Ἀγιορείτου 3 volume.

velă citim: că s'a dat și cetățile: *Veminacium*, *Recidua*, și *Liderata*, care erau peste Dunare — quae trans Danubium sunt, adică în Dacia lui Traian. Tóte datele și faptele citate până acum sînt până la jumătatea veacului al VI. 535, înainte dar cu mult de a fi creștinați Slavii și Bulgarii. Aceste le-am spus pentru ca să tacă gura protivnicilor de tot felul asupra neamului Românesc, că noi am fi de erî pe aceste locuri și că chiar Creștinarea noastră de la Slavi o am fi primit. Falsități istorice, pervertiri de fapte intenționate și tendinți precugetate de a ne înjosi neamul.

Acum știind ce-î credința ori legea strămoșescă, ce fel este și de când o avem, putem intra în cunoștința de cauză, în cestiunea a treia. Religiunea în luptele Românilor.

Nu numai Coloniștii Daciei Traiane au suferit persecuții pentru legea creștină, dar și Coloniștii Daciei Aureliane. După aședarea lor în peninsula Balcanică au format acea populație, cum am vedut, diferite Episcopate ș'a au prosperat mult atât politicește cât și bisericește. Au participat aprópe la tóte conciliile Generale și la cele particulare, câte sa u ținut în Illyric și în Peninsula Balcanică ¹⁾. Dar înmulțirea lor ca creștini jena pe Bulgarii din acea localitate, care devenise puternică din Seculul al VI. Ei fiind păgâni au ridicat persecuții asupra populației Creștine — asupra Coloniștilor Daciei Aureliane. Așa una a avut loc sub sângerósul lor Rege Martagan la 820 și alta sub Boris, numit în urmă Mihail, la 865. Aceste persecuții au nevoit populația Coloniștilor lui Traian, care era creștină, de a se împrăștia și răspândi, în tot Orientul: în Tesalia, Macedonia Albania și Epir, ba și în Asia. Un Pitac patriarchal adresat Impăratului Alexie Comnen, între anii 1081—1118 declară că Valahii din Peninsula Balcanică să înmulțiră așa de tare, în cât invadau prin Monastiri, ba chiar și în Muntele Atos.

Până aicea viața noastră politică trebue căutată în viața religioasă a Coloniștilor lui Traian ²⁾.

După creștinarea Bulgarilor prin Metodie și Ciril, Coloniștii din Balcani au format, ca contra pond ambițiilor

1). Veđi Petru Maior Ist. Bisericească.

2). Veđi Revista Teologică, anul al IV No. 16 pag. 128.

cuceritoare grecești, imperiul Romano Bulgar, spre a-și salva naționalitatea lor. Incercările Papilor de a-l converti la Biserica Romano-Catolică n'aū izbutit, dar li-aū favorisat deșteptarea naționalității lor. Multe persoane Române aū jucat un însemnat rol în acest Imperiū Romāno-Bulgar, de la 1186—1394, când Bulgaria cade sub Turci. Luptele Romānilor și Bulgarilor pentru apārarea naționalității lor aū mers chiar pānā a-și cāuta aceștia un alt șef religios—și-l aflară în persōnā Papei. Iar Romāniū din Tracia și Macedonia sā rēscōlā asupra Grecilor sub conducerea lui Crișū saū Hrisa, de unde pare cā ș'aū luat șinumele de Cuțovlahi, pentru cā Crișū era scurt de staturā — Κοιτζός-Βλάχος—Cuțovlah.

Istoricul Bizantin Cedrin, vorbind despre creștinarea Ungurilor, pe care-i numește Turci, confundă pe Romāniū din Transilvania' cu Unguriū, dīcēnd cā atunci s'ar fi creștinat și ei. Sub acēstā convertire ce aū avut loc sub Episcopul Erotheiū, nu trebue sā înțelegem de cāt pe Unguriū. Istoricul polon Matievski spune clar, cā înainte de Metodie și Ciril și de predica lui Erotheiū *locuitorii acestei părți mărturisiau Religia creștină, afară de ore care rămășiți ale Ungurilor și Avarilor*¹⁾. Romāniū dar din Transilvania erau Creștini Ortodoxi de la început, ca și Unguriū mai întâi. Unguriū însă curēnd trec la Biserica Romano-Catolică, prin influința propagandelor papale și a forței armate Germane. De atunci Romāniū rămași credincioși ritului lor Ortodox, aū suferit strîmtorări și persecuții din partea acestora, tocmai ca și păgāniū. Acest fapt îl mărturisește Engel. Aceste persecuții aū ținut seculi întregi și ele fură una din cauzele ce aū silit pe o parte din Romāni, cu șefii lor în cap, a trece Carpații și unindu-se cu frații lor de aceea, după cum vom vedea, și formară Principatele Ungro-Valahiei, și Moldovei, în seculul al XIII. Cause dar religioase aū fost, care aū provocat retragerea unora dintre Romāniū de peste Carpați și întemeierea acestor Domniate, nūmai pentru a respira liber și a-și profesa în liniște ritul lor Ortodox. Cantimir ne probēză cā și în Principatele nōstre aū existat în tot-deauna

1). Veđi Matievski în istoria despre începutul Creștinătății la slaveni, în paragraful despre timpurile lui Metodie.

Românii de rit Ortodox și când frații lor de peste Munți au venit și s-au stabilit aicea, i-au primit frățeste și s-au unit cu ei curând, în scop de a se putea mai ușor apăra contra vrăjmașilor lor religioși și politici.

Putem acum să ne întebăm: Afară de Românii ce existați pe aceste locuri și cari erau creștinii Ortodoxi, ôre mai erau și alte neamuri barbare? Da. Erau Pecinegii Tătarii, și Cumanii.

Pe aceste neamuri, în desvoltarea noastră politică, pe unele ni le-am asimilat, ca pe Cumanii și Pecinegii, altele s-au retras la origina lor, ca Tătarii. Întărindu-se Domniile Române, Împăratul Emanuel Comnen cere ajutoriul lor în contra Ungurilor, cari persecută pe Creștinii de ritul Oriental. Românii din Balcani, după căderea Imperiului Româno-Bulgar se retraseră în masă mare dincôce de Dunărea în Carpați, la frații lor, tot pentru a-și apăra credința lor, amenințată de propagandele papale. Cu toate aceste Papii cu agenții lor lumești și bisericești nu ne-au lăsat și după aceea în pace ¹⁾.

Reconstituite acum Principatele Române pe o parte numai a pământului Daciei Traiane, am avut a ne apăra de acum nu numai Legea, dar și Țările noastre, atât contra Ungurilor și Polonilor, cari erau unelte ale papismului, cât și mai ales contra Turcilor ce ni amenința cu robia. Să cităm fapte: Așa, sub Lașco Domnul Moldovei, Papa impune lui Ludovic, Regele Ungariei să întreprindă o expediție contra Moldovei și se o silască a primi Catolicismul. Lașco fie din interes, fie de frică, declară cătră Minoriții Nicolai, Malsax și Pavel că primește Catolicismul și se institue o episcopie în Orașul Siret ²⁾. Acest episcopat a ființat până la finele secolului al XV. Apoi la 1633 sub Papa Climent al VIII, reappare la Bacău. Numai spun de Despot Vodă, care a spurcat toate datinele și obiceiurile Românilor, și le-au lovit Legea lor.

Dacă am insistat mai mult asupra cestiunei creștină-

1). Să se vadă Bis. Ortodoxă, pag. 545—549.

2). Engel în antiq. Historia Moldaviae, la pag. 108, atribue apostasia lui Lașco la două cauze. 1) Resbelul între Polonia și Ungaria. 2) Speranța că lepădând Ortodoxia, să se pôtă despărți de femeie. Idem Ist. Bis. de Arhiereul Filaret Scriban, pag. 59.

rei noastre, am făcut-o pentru că și aici avem protivnici, cari și prin scrieri și prin fapte; rîvnindu-ne vechimea, caută a falsifica datele și dovedile noastre, spre a ne tăgădui prioritatea și a ne pune în rîndul lor și cu vechimea ființării noastre pe acest pămînt și cu credințele noastre. Acesta cu scop ca la ocazii bine-venite să ne pôtă nega drepturile suveranității noastre naționale asupra Daciei Traiane ! Noi trebuie să o știm acesta, și de aicea să răspândim adevărul din timp orbi et urbi, ca să audă și surdii și să priceapă și viclenii.

Nu sîntem de erî pe acest pămînt, e moșie strămoșiască, Dacia Traiană totă, și vom apăra-o până la ultima picătură de sînge. Acum după dovedile aduse, vom înțelege și mai bine și mai clar pentru ce Religia noastră ortodoxă a jucat un rol atît de însemnat în toate întâmplările din viața noastră politică și socială trecută. Religia noastră Ortodoxă Națională a fost, este și trebuie să fie în veci proprietatea neamului nostru. Pentru că am trăit cu ea secolii întregi, de la colonizare până la a doua descălicare, conservîndu-ne și Naționalitatea ; pentru că ea a fost în acest rîstimp semnul deosebitor între noi și popoarele barbare ce s'aû succedat neînterupt, peste dece secole, pe pămîntul strămoșesc; pentru că pentru ea am suferit persecuții, restriști și apăsări veacuri multe, căci era stîncă neînvinsă a Naționalității; pentru că în ea și cu ea s'aû glorificat și martirisat străbunii noștri; pentru că în ea și cu ea aû trăit și s'aû sfîrșit părinții noștri; mormintele lor este Ierusalimul Românesc, de unde pleacă și va pleca mîndria națională ; pentru că ea (Religia) a fost în tot-dea-una scînteia dumnezească ce a aprins focul sacru în inima noastră, ș'a fost poavața puternică a apărării moșiei strămoșești. S'o iubim, s'o respectăm, pentru că ea este indentificată cu istoria neamului nostru. Fără ea faptele eroice ale figurilor mari din trecutul nostru nu vor putea fi nici odată bine înțelese și drept explicate. Fără ea scriptele și documentele noastre vechi devin nepricepute. Fără ea nu ne vom putea cunoște drept și pe deplin nici viața noastră casnică, nici cea socială. Fără ea datele și obiceiurile strămoșești, ce dovedesc origina noastră romînescă, cu greu s'ar mai putea pricepe. În scurt, Romînul, ce nu e de legea sa Ortodoxă stră-

veche, este asemenea ca un rătăcitor, ce presimte că trebuie să existe o cale netedă, dar pe care e condamnat ca nici odată să nu o poată afla. Tot ce am putut săvârși în trecutul nostru, ca gândire și ca fapte, ca lucrări publice și private, ca războie grele, sângeroase și pline de eroism, le-am realizat cu credința Religiei noastre Ortodoxe, chemând pe Dumnezeuul părinților noștri într'ajutor, ș'am reușit ! Religia strămoșască este pecetea ce a însemnat urmele trecutului nostru. Limba dulce a neamului nostru ea ne-a cultivat-o și păstrat-o din seculi depărtați prin manuscripte și imprimări. Literatura noastră este aproape literatură religioasă. Însemnătatea neamului nostru ea ne-a ridicat-o și în afară, devenind noi Românii Protectorii și Apărătorii Religiei Ortodoxe în tot Orientul, din seculul al XVI până în al XVIII, prin brațul puternic a lui Ștefan și Mihaî, al lui Lupu, Matei și Constantin Brâncovănu. Țara noastră totă este ca un orizont senin în care stelile luminoase își rivalizază profusiunea de lumină ce trebuie să arunce pe pământ. Așa pretutindeni, prin munți, prin văi, pe dealuri, pe colnice se văd ridicate Biserici și Monăstiri, clădite de strămoșii noștri, în amintirea evenimentelor mari, a învingerilor purtate de ei, dovadă neperitoare a simțului religios Ortodox al lor, pe care l'aș eternizat în aceste monumente Naționale ! Toleranți, față de alte rituri, fără samăn între popore, zeloși și geloși de ritul nostru până la sînge, n'am căutat a face proselitism, dar ne-am împotrivit cu îndărătnicia, cu arma în mână, ca prin silă să ni se schimbe Legea. Pe ea ne-am basat și în ea ne-am sprijinit la nevoi și în cumpenii grele, la necazuri, la războie. Peste multe necazuri am dat, dar legea n'am schimbat, moșia ne-am păstrat. Aceasta a fost deviza părinților noștri, ea trebuie să fie și a noastră. Ca să probăm cea ce am dis, voi aduce fapte din scriitorii noștri vechi, că ele sînt mai convingătoare de cât ori care alte dovezi. Faptele întrec în totdeauna cuvintele.

Acum după ce cunoștem vechimea Religiei noastre strămoșești, putem intra în tratarea amănunțită a cestiunei a treia: *Ce influință a avut această Religie Creștină Ortodoxă în nestîrșitele și variatele noastre lupte pentru susținerea Naționalității noastre.*

Între altele, cum am văzut, au fost și cauze religioase ce au nevoit pe Principii Români *Radu Negru* și *Bogdan Dragoș* de a-și părăsi locurile, vetrele lor, Țara lor, și a se ridica în mase mari cu familii, barbați numeroși, femei și copii și cu tot avutul lor și a trece Carpații spre a se reășeza în Valahia și Moldova, vechiul pământ ș'acesta al neamului lor. Așa *Radu Negru*, Principele Făgărașului a fost silit la 1290 a trece munții și a veni la frații lor din Țara Românească, pentru că nu mai puteau suferi obagia, grelele apăsări și persecuțiile Regilor Unguri, cari devenise în urmă catolici, schimbându-și vechiul lor rit ortodox. Dionisie Fotino dice:

»Deci aceste două amintite mari stăpâniri Daco-Române, și a Făgărașului și a Maramureșului, cu toate că erau independente și autonome, erau strimtorite însă în Transilvania din multe cauze, dintre care trei erau cele mai principale, prin care erau supărați în cel mai mare grad; I-ia din cauza mulțimei poporului din părțile Valaho-Moldavice de pe malurile Dunărei, unde din cauza invaziunelor continue a Sciților se refugiau ca să se apere, ca la cei de aceeași patrie, de aceeași Religie și de același neam, și se așeau acolo în aceste două mici Domniate. II-lea din cauza creșterii din zi în zi a puterii Ungurilor, care amenința, nu după puțin, pierderea independenței lor; și al III-lea din cauza maniei turbate de atunci a papismului, nelăsindu-le lor de loc resuflare Papii, de la cari au suferit în tot modul, și prin bule scrise și prin predicatori papali trimiși, pentru ca să atragă neamul Daco-Românilor la papism, scriind și către stăpânitorii Ungariei ca să întrebuinteze asupra lor sila, după cum în urmă apoi au învoit lui Ludovic, dar în nimic n'au reușit, fiind-că acest neam a stat în tot-deuna neclintit în vechea dogmă a Bisericii de Răsărit, având Episcopi și preoți, atât în Banatul Timișorei, în Giula și partea Ardealului, unde stăpâneau Ungurii, cât și în cea-laltă parte a Ardealului, și în lăuntrul munților Carpați, adică în propria Valahie și Moldovă, unde erau stăpâni autocotoni¹⁾».

1) Vezi *Ἱστορία τῆς Πάλαι Δακίας, τὰ νῦν Τρανσυλθανίας, Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, παρὰ Διονυσίου Φωτινοῦ, Τόμος Α'* [pag. 286 și 287.

Constantin Căpitanul în Cronicul său ni spune: »Ci dar Radu Negru s'a u aședat în cătă-va vreme în Câmpu-Lung, unde și Mănăstire frumôsă au făcut, după aceea s'a dus la Argeș și au făcut scaun acolo, făcând Curți Domnești și Biserică, care până astăzi este» ¹⁾. Cea întâl grijă dar a celui întâu Domn a fost de a așeza scaun, a se înfrăți cu frații, și apoi în semn de mulțămire cătră Dumnedeu, pentru eliberarea lor de vrăjmașii ce-i persecutau, zidește Biserici Ortodoxe.

»De asemenea a zidit și Dómna lui Biserică Catolică, pentru poporul Catolic ce au venit, fiind și ea de legea Catolică, dar mai apoi, duple cum se spune, s'a botezat ²⁾.»

Urmelor lui urmăză și *Ioan Radu Vodă*, el îngriji de întemeerea și întocmirea Bisericei Ortodoxă, zidi Biserica din Câmpu-Lung, de asemenea mai clădi și Biserica sf. Necolaî domnesc din Curtea de Argeș.

Vladislav, ridică mai multe Biserici, făcând și Monastirea Vodiță.

Radu Vodă înființă mai multe Schituri și Monastiri ca Prislopul, Motrul, Tismana etc.

Mircea cel bătrân, după resbóele sângeróse și victorióse purtate cu vitejie contra Turcilor, ce ni amenința și legea și moșia, zidește spre mărirea lui Dumnedeu Monastirea Cozia.

Vlad Tepeș zidește Monastirea Snagovu și umplu și sf. Munte de daruri Domnești.

Radu cel mare ridică Monastirea Dealului. În fine *Neagoe Basarab* zidește cu multe cheltueli și în timp îndelungat renumita Biserică, Curtea de Argeș, care este până astăzi mândria neamului nostru și rivala monumentelor religióse Occidentale de pe acele timpuri. Să ne n-trebăm acum: Ce însamnă acésta la Români? A zidi orice Domn din cei vechi una sau mai multe Monastiri și Biserici în munți și în localitățile cele mai pitorești, ca niște mici citadele întărite? Acésta ni arată netăgăduit marele lor simț religios desvoltat, credința lor ne-strămutată în legea părinților, prin care da laudă lui Dumnedeu pentru învingerile purtate asupra vrăjmașilor, re-

1) Magazin Istoric V. I, pag. 83.

2) Veđi Fotino opera citată, Vol. II, pag. 3.

cunoscând că nu singură puterea sabiei, ci scăparea și apărarea moșiei de vrăjmași o datoresc mai întâi lui Dumnezeu. Un stat nu se poate închea și nici ființa fără Religie, fără Biserică, fără Dumnezeu. În cumpeni grele, la nevoi și la necaz omul neavând alt sprijin alergic, ca cerbul înșelat la ape, la ajutorul lui Dumnezeu! ¹⁾

Acum dacă neîntorcem privirile și asupra reazășării lui Dragoș în Moldova, la Suceava, tot acest fapt îl întipinăm. Și Bogdan Dragoș, se retrage din Maramurăș la 355, tot constrins de asupriri, de persecuții religioase din partea Ungurilor, lăsă acolo Biserica Ortodoxă a familiei lui, o închină mai întâi Patriarhului de Constantinopol, unde singur se duce, și apoi intră în Moldova cu locuitori mulți și-și alege loc de scaun Suceava. Aicea găsește orașe formate și Biserici pe care le miluește ²⁾.

Iuga Vodă reazășă Ierarhia în Moldova.

După liniștirea țerei dăce Cronicarul Ureche:

«Alexandru Vodă cel Bun, făcut-au două Monastiri mari în Moldova, Bistrița și Moldovița și le au înzestrat cu multe sate și vecini și cu heleștee și cu multe veșminte scumpe înlăuntru și cu odore.... și multe rîvnind și nevoind pentru folosul sufletului său, adus-au cu mare chietulală din țară păgână Sfintele moști a Marelui mucenic Ioan Novie și le au pus întru a sa vestită cetate, ce este Orașul Sucevei, cu mare cinste și pohvală, de ferirea Domniei Sale și de paza scaunului său ³⁾». Apoi adaugă:

«Întâia dată au trimis la Patriarșia de la răsărit și au luat blagoslovenie și au făcut Metropolit și i-au dat scaun în Sf. Mănăstire în Orașul Sucevei să fie Metropolie, lângă Curtea Domnăscă.... Mai făcut-au și al doilea Episcop, după Metropolit, la Sfânta Mănăstire în Oraș Roman. Neculcea dăce: Acest Domn iar au mai întărit de la Patriarșia Ohridului blagoslovenia de au așezat Metropolit în Suceva ⁴⁾».

»Mai făcut-au și al treilea Episcop la Mănăstirea Rădăuți. Dacă au așezat Vlădicii, le-au făcut cinste mare, că le-au

1) Să se vadă Cronica anonimă, manuscris în biblioteca mea. Este publicată și în Magazinul Istoric Vol. IV și V, dar în care este reproducă necomplet.

2) Vezi Acta Patriarchatus Constantinopolitani, Vol. II.

3) Letopisițile Ediția I, M. Cogălniceanu Vol. I pag. 103.

4) Idem.

pus scaunele de aŭ ședut den drépta Domnului, mai sus, adică mai aprópe de Domn, de cat toți Sfetnicii ¹⁾».

După Sinodul din Florența, la care dice Ureche »că a trimis Alexandru cel bun și pe Grigorie Țamblac, care ducându-se la Constantinopol n'ar fi aflat nici pe Patriarh nici pe Impărat, ș'aŭ venit la Ohrida, unde găsiind pe Episcop și dându-și solia, că era trimis pentru învățatura legii, luat-aŭ de acolo și preoții și cărți Sirbești de totă rânduiala Bisericeî»²⁾.

Am vădut dar că faptele sunt aprópe aceluși, atât în Ungro-Valahia cât și în Moldova: rezbóe ne'nterumpete pentru apărarea Țării, apoi Biserici înalte de Dumneđeŭ în semn de respect și mulțămire pentru izbândeile lor.

A urmări treptat puterea sentimentului religios la Români în tot decursul istoriei néstre, credința lor neclătită în legea strămoșască, înriurirea Religiei în luptele lor naționale, acésta ar fi a istorisi totă viața noastră din trecut, privită din punctul de vedere religios.

Deci, pentru a fi mai scurt în espunere, cât ne permit marginile unei Conferinți, voi alege numai câte-va figuri din Istoria noastră Națională, dar în care se va oglindi și vedea cu deplinătate, că Românii, vitejii noștri strămoși, erau convinși creștini, erau plini de religiositate și în familia lor, și în viața lor socială și în viața publică. Totul la ei era bazat pe credința în Dumneđeŭ și tăria în brațul lor! Pe acele vremuri pline de vitejie, dar și de nestatornicie și pribegie, singurul lor liman era Biserica. La Dumneđeŭ tinde omul mânila la nevoi și la durere, la resboiu și cumpeni grele. De la descălicare și până la finele seculului al XVII, tot Românul era soldat, ca și astăzi, și boerul și boerănașul, și neguțitorul și țaranul, pentru că toți erau strîns legați de Patria lor. Boerii de averile lor, țaranii de pământurile lor, moșnenii ori răzăși de proprietățile lor dobândite pe câmpul de luptă, ca răsplătire a vitejiei lor. Apoi îi mai legaŭ strîns de țară mormintele strămoșilor și părinților lor! Ei știaŭ că alt loc mai bun sub sóre n'aveaŭ; de acea când au-điaŭ buciumul c'aŭ intrat streinii ori păgânii în țară, cu

1) Letopisițile Ediția I. M. Cogălniceanu Vol. I pag. 104.

2) Idem Letopisițile, Vol. citat.

toți ca un singur om, se ridică în mase și pe moarte se luptă. Orice om legat de un pământ cu proprietate, familie, rude și amintiri trecute, nu fuge să-l părăsească, ci moare mai bucuros luptând pentru apărarea țării lui, de cât a o lăsa pe mâna vrăjmașului. Acesta era judecata lor, și cu nădejdea în Dumnezeu se'nprotiveau dușmanilor.

Pentru a vă dovedi ne'ndoiș aceste spuse, vă voi descrie numai războiele lui Ștefan cel Mare și ale lui Mihail Vitezul, din care vom vedea câtă credință în Dumnezeu și Domnii și soldații în războie aveau.

Așa războiul lui Ștefan Vodă cu Ungurii de la Baia, când Hrolot ca un barbar năvălește în țară spre a cuceri Moldova și strivi pe Ștefan, ni-l descrie Cronicarul Ureche, apoi asupra pățaniei lor dice:

...«Că ei (ungurii) nefiind tocmiți de război, nimica de arme nu s'au apucat, ci de fugă. Nicăi urma să ia, cari scăpa, că fiind noaptea de nu știa încotro vor face, în toate părțile rățacea. Deci îi vina țaranii în zăvoae, și prin munți, unde vr'o 12,000 periți s'au aflat. Apoi și singur Craiul rănit de săgetă foarte rău, abea a hălăduit pren potici de a ieși la Ardeal. Așa norocește Dumnezeu pre cei mândri și falnici, pentru să arate lucrurile omenești cât sînt de fragile și neadevărate; că Dumnezeu nu înmulți, ci în puțin arată puterea sa, ca nime să nu se nădăjduiască în puterea sa, ci întru Dumnezeu să-i fie nădejdea, nici fără cale războie să facă, ca Dumnezeu celor mândri se pune în potrivă'). Ungurii au fost surprinși noaptea în bencheturi de Ștefan.

Constantin Negruzzi în scrierea sa în versuri »Apro-dul Purice« pune aceste cuvinte în gura lui Ștefan cel Mare, rostite înaintea soldaților, când erau să intre în lupta de la Baia:

«Ostași! Voi știți foarte bine că spre a ne birui
Alți mai însemnători dușmani înzadar s'au ispitit,
Ci a săbiilor noastre ei cercare ascuțit;
Apoi suferi-vom astăzi ca acești cutezători
Vrednici de-a purta mai bine nume de hoști trădători,
Să vie cu sumeție chiar într'al nostru pământ

Să robescă și să prade? Nu, cât eă în viață sunt,
 Nu va fi. Dumneșu sfântul ne va împuternici,
 Sumeța lor cutezare să o putem pedepsi.
 Precum la Socl, la Soroca, la Lipnița v'ați purtat
 La Baea, la Cursul ape, și la Râmnicul-Sărat,
 Astăzi și cu Ungurenii tot așa să vă purtați;
 Și la ori ce întemptare tot deauna s'alergați,
 Unde-ți zări astă pană de la gugiumana mea,
 Pe care pe drumul slavei pururea o veți vedea»¹⁾.
 Ștefan declară curat ca izbânda-i de la Dumneșu.

Noi Românii n'am invadat în țări streine pentru cucerire, dar ne-am răzbunat de câte ori vrajmașii ne-au calcat, ceea ce-i și drept și corect. Aicea-i locul potrivit să citez numai aceste două strofe din Hora lui Horia și Cloșca, spre a nu părea că fac politică în acest sactuar al științei:

«Pe cel câmp pustiă și 'ntins.
 Arde-un foc de noi aprins.
 Las' se ardă și să crească,
 Că-i în țara Ungurască!
 Trageți hora, ca să joc
 La lumina celui foc!
 Ungurean, mustață lungă!
 Dis-am morții să te-ajungă,
 Dis-am parăi să te ardă,
 Dis-am crucii să se pérză
 Trageți hora, ca să joc
 La lumina celui foc²⁾».

Când Tatarii năvălesc în țară ca s'o prade și omoră, după ce Ureche descrie izbânda lui Ștefan, apoi face următoarea reflexie:

«De care lucru cunoscând Ștefan Vodă, că ajutorul nu de aiurea i-au fost, ci numai de la Dumneșu și de la prea-curata Maica Sfinției Sale, și cu mare laudă și izbândă s'au întors la scaunul său la Sucéva». Pentru această izbândă mare Ștefan a mulțamit lui Dumneșu, și a sfințit Monastirea Putna, care era zidită de dînsul, spre

1) Veți seriarea sa Aprodul Purice.

2) Veți Poesii populare culese de V. Alexandri, pag. 93.

lauda Prea-curatei fecătoare Mariei, Maicei Domnului nostru Is. Christos ¹⁾».

Să venim la resbóele cu Turcii.

Turcii trufași, tari și mulți, năvălesc asupra Moldovei ca s'o robescă și s'o prefacă în pașalic. Dar brațul puternic al lui Ștefan, într'armat cu credința neclătită în Dumnezeu învinge cu desevêșire holdele barbare la Podul înalt—la Vaslui ori Racova. Iată cum descrie Neculai Costin pe Ștefan după acest războiu:

Oastea turcescă era de 120,000, iar Ștefan avea 40 de mii, un ajutor de 2000 Leși și din Ungaria de la Matelaș 5,000—total 47 mii, învingând desevêșit pe Turci Neculai Costin dice: «Arătatu-s'au Ștefan Vodă, după acel război, plecat cu biruința; de la singur Dumnezeu au numărat că-l este izbândă. Patru zile nici o mâncare n'au mâncat, fără numai pâne cu apă ²⁾».

Condeul meu nu pôte să descrie starea sufletescă religioasă, ce atunci simțeau Românii Moldoveni cu Domnul lor în frunte! Uimiți de izbândă neașteptată să proștern înaintea Dumnezeului lor protector, postind și rugându-se.

Dică ori-cine ce va vrea; în acest războiu Ștefan avea numai de 47 mii, cu ajutorurile trimise de la vecini, pe când turcii aveau 120 de mii. Cui trebuia să-l afierosască învingerea Ștefan, dacă nu lui Dumnezeu?

Iar Ureche dice: «Întru acea laudă și bucurie de izbândă cu noroc ce au biruit pe Turci, au început a zidire Biserica Sf. Ioan Prediteci, în târg în Vaslui, dând laudă lui Dumnezeu ³⁾».

După ce Ștefan Vodă bate pe Cazacii ce năvălise în țară, ca să prăde și să robescă, în amintirea acestei izbândi ridică altă Biserică, sfântul Neculai din Iași.

«Când Ștefan Vodă a învins năvălirea Cazacilor, în amintirea acestei izdândi și în lauda lui Dumnezeu au început a zidire Biserica Sf. Neculai. Și de la Iași au mers la scaunul său, la Suceva cu mare pofală și biruință de la singur Dumnezeu de sus. Eșindu-i înainte Metropolitul cu toți preoții, aducând Sf. Evanghelie și sf. Cruce în mâ-

1) Letopisițile Ediția I. M. Cogălniceanu V. I pag. 123.

2) Letopisițile Ediția I. M. Cogălniceanu V. I pag. 126, 127, 128.

3) Letopisițile Ediția I. M. Cogălniceanu pag. 128.

nile sale, ca înaintea unui Impărat și biruitor de limbi păgâne, de l-au blagoslovit ¹⁾ ».

La războiul de la Rezboeni—numită Valea Albă—nenorocită la început pentru Stefan, iată ce ni spune Cronicarul:

»*Fu scârbă mare în totă țara și tuturor Domnilor și Craior de prin prejur, dacă au auzit că au căzut Moldovenii sub mâna păgânilor. În acest război au căzut Stefan Vodă de pe cal jos, ci Dumnezeu l-au făcut de nu s-au vătămat*²⁾.

În Mănăstirea Zograful din muntele Atos aflăm, cum Tradiția ei spune, că Stefan Vodă vedând mulțimea Turcilor la Valea-albă ce veneau asupra țării, s-au îndoit despre sorta războiului, și cu inima zdrobită au căzut la rugăciune, chemând ajutorul lui Dumnezeu Adormind după aceea un somn ușor i s-a arătat în vis Sf. Marele mucenic Gheorghie și i-a zis: «Îndrăznește cu credință în Dumnezeu și nu te teme de această mulțime, ci mâne adunând toate oștile tale îndreptă-le pre ele contra vrăjmașului lui Christos. Invingând pe Turci, în urmă Stefan Vodă în semn de recunoștință, a trimis icona sf. Martir Gheorghie în Muntele Atos, la Mănăstirea Zugravu, unde a făcut mai multe daruri și unde a depus și un steag de ale sale, dădind și o ospătărie și alte clădiri, și care se conservă până astăzi acolo ³⁾ ».

Tradiția ni mai spune de Stefan cel Mare, că după războiul de la Valea-albă s'a dus la Veroneți, unde trăia un sihastru Daniil, la care s'a spovedit și apoi l'a sfătuit dacă trebuie să închine țara la turci. Sihastrul i-au zis: »să nu o închine că războiul este a lui, numai după ce va izbândi să facă o Mănăstire acolo, în numele Sf. Gheorghie, să fie hramul Bisericei. Deci Stefan urmărește pe Turci până peste Dunărea, și apoi a făcut Mănăstirea Veronetul cu hramul Sf. Gheorghie ⁴⁾ ».... La Războeni dădește o Biserică în amintirea ostașilor săi căzuți în acea luptă.

Iar neuitatul nostru poet Dimitrie Bolintineanu, descrie cu pana sa de român neîntrecut, starea psihică de atunci a acestui Mare Eroiu, așa:

Un orologiu sună noaptea jumătate,

1). Letopisițile Ediția I. M. Cogălniceanu V. I pag. 129.

2). Letopisiților Ediția I. M. Cogălniceanu V. I pag. 131.

3). Revista Teologică Vol. III, pag. 135.

4). Neculai Costin Vol. II pag. 199.

La Castel în p^ortă ore cine bate?
 E^u sunt bună maică, fiul t^eu iubit,
 E^u și de la oște mă întorc rănit,
 S^orta n^oastră fusă crudă de astă dată,
 Mica mea oștire fuge sfărîmată,
 Dar deschideți p^orta, Turcii m^e'npresor,
 V^entul sufă rece, ranele m^e dor...

La aceste cuvinte durer^osă, Muma sa 'i răspunde:

Ce ȃici tu, streine? Fiul me^u e departe,
 Brațul se^u prin taberⁱ, mⁱ de morți imparte.
 E^u sunt a sa mumă, el e fiul me^u,
 Dacă tu ești fiul me^u, nu'ți sunt mumă e^u ¹⁾.

Aicea ni se descrie și inima eroică a femeii Române din trecut.

În resboiul ce a purtat Stefan Vodă asupra lui Țepeluși Vodă, Domnul Munteniei, la R^omnic, în urma cărei învingeri, unii Cronicari susțin ca Stefan ar fi Domnit și'n Muntenia 16 ani, iată ce ni spune Cronicarul asupra acestui r^esboi^u:

«ȃic unii să se fi ar^etat lui Stefan Vodă Sfântul mucenic Procopie, umblând de-asupra r^ezboiului călare și ntrarmat, ca un viteaz, fiind întru ajutor lui Stefan Vodă și dând vâlvă oștei sale. Este de cre^ut acest cuv^ent, că dacă s'a^u întors Stefan Vodă cu t^otă oște sa, cu mare laudă, ca un biruitor la scaunul se^u la Suc^eva, a^u zidit biserică întru numele Sfântului mucenic Procopie, la sat la Badenți, care trăește și până astă^zi ²⁾».

În r^ezboiul lui Stefan Vodă cu Albert Craiul leșesc la codrul Cosminului, Albert avea 80,000 ostași; iar Stefan armata sa ostenită, dar oțelită în r^ezboi, apoi mici ajut^ore de la Unguri 12,000 și de la Munteni După multe peri^eții a acestei invasiuni leșești Ureche spune: «A patra ȃi l-a^u ajuns Stefan în pădure, Joi 26 Octomvrie, și luând ajutor de la Dumne^ze^u și cu rugă Sfinției Sale Precistei și a Sfântului Marelui mucenic Dimitrie, l-a^u lovit din t^ote părțile și năruind copaciⁱ cel înținați asupra lor, multă oște leșescă a^u perit ³⁾».

1). Ve^zi Poesiile lui D. Bolintineanu.

2). Letopisiților Ediția I. M. Cogălniceanu V. I. pag. 132.

3). Letopisiților Ediția I. M. Cogălniceanu V. I. pag. 138.

După istorisirea învingerei Leșilor Ureche face următoarea reflexiune:

«Dumnezeu cel direct, cel ce certy nedireptatea, și înalță dreptatea, cu câtă certare pedepsește pe cei ce calcă jurământul! Ca acest Olbreht nu asupra păgânilor, ci asupra creștinilor au ridicat războiul. Nu da ajutor celui ce nu avea odihnă de Turci, ci vrea să slăbescă pre cel ce se lupta cu vrăjmașul creștinilor, căruia trebuia să-l dea toți ajutor. Ci Dumnezeu la totă lipsa și nevoia l-au adus pre cel ce mergea cu atâta fală să stropșască și să calce țara ¹⁾».

»Iară Stefan Vodă, după izbânda cu noroc ce au făcut la acel război, sau întors înapoi la scaunul său la Suceva, cu mare laudă, ca un biruitor, au mulțămii lui Dumnezeu și Maicei Preciste. Și au sfințit și au înfrumusețat Biserica ce zidită de densusul pe numele Sfântului Marelui mucenic Dimitrie, dând lauda Sfinției Sale, în târg în Suceva, ce este înaintea curților Domnești, care trăește până astăzi.

»Unii dic ca să fie arătat lui Stefan Vodă la acel război Sf. Mucenic Dimitrie călare și într'armat ca un viteaz, dând și vâlfă lui Stefan Vodă și oștei lui. Ce este de a și credere, de vreme ce i-au zidit Biserica înfrumusețată.

»După aceea dat-au Stefan Vodă cuvânt la totă țara, oștenii să se strângă la Hârlău, la diuă Sfântului Necolai. Și adunându-se întru aceea și cu toții la Hârlău făcându-le-au ospăț tuturor boerilor și tuturor vitejilor săi, și cu daruri scumpe i-au dăruit pre densusii. Și de acolo i-au slobođit și au mers cineși pre acasăși, *învățându-i* pre toți să deă laudă lui Dumnezeu, pentru că toate puterile sînt de la Dumnezeu de sus ²⁾».

»Domnit-au Stefan Vodă 47 de ani, două luni și trei săptămâni; și au zidit 44 de Mănăstiri și Biserici, și era însuși țiitor peste totă țara ³⁾».

Acestea despre religiozitate lui Stefan Vodă.

Pui de Leu a fost și Petru Rareș, fiul natural al lui Stefan Vodă, care în lupta cu Secuții, din sus de Brașău, a-

1). Letopisiților Ediția I. M. Cogălniceanu V. I pag. 139.

2). Letopisiților Ediția I. M. Cogălniceanu V. I pag. 140.

3). Letopisiților Ediția I. M. Cogălniceanu Vol. I pag. 145.

rată aceleași virtuți militare și aceeași credință în Dumnezeu ca și tatăl său: Iată ce ni spune Ureche despre el:

«Sculându-se mulți Domni din Aredeal și alții cari erau gata să moră pentru moșiile sale, și multe puști și arme luând cu sine s'au apropiat den sus de Brașău ôste de ôste; și înferbântați ascuțind unul spre altul armele și se arăta vrăjmașilor săi, bulucindu-se cineși la alii săi, și gătindu-se Secuții de război; iar Moldovenii știind ajutor numai de la Dumnezeu, așa s'au lovit cu densii, și dând război vitejește multă mörte s'au făcut de ambe părțile¹⁾». Războiul a fost câștigat de Moldoveni.

Petru Vodă aflându-se în mare primejdie din partea vrăjmașilor, se retrage în cetatea Ciceul: Iată cum descrie Ureche această stare psihologică așa.

»Acolo plângere și tânguire era de Dómna sa Elena și de fii săi de Iliăș și Ștefăniță și de Fiica-sa Rucsanda și de alții casnici pentru multă scârbă, ce li venisă asupra-li, știindu-se din câtă mărire au cădut la atâta pedepsă. Decî Petru Vodă au intrat în Biserică de s'au închinat, mulțămind lui Dumnezeu că l'au izbăvit de mânilor vrăjmașilor săi²⁾».

Despre simțul religios a lui Ștefan cel Mare, un vechiu panagirist al său, l-a descris în chipul cel mai frumos și mai conștiințios, de acea las cuvântul acestui scriitor bătrân, pentru că pentru mine vorbele bătrânilor sunt și mai tari și mai valoroase și pot să ne edifice mai bine în simțul religios și patriotic al strămoșilor noștri, ca unii ce au fost mai aproape de evenimente. Iată ce ni spune:

... «Dar ce minte așa de bogată în gândiri? ce umbra așa de îndestulată în vorăvă? de meșteșug așa de iscusit la împlinirea cuvântului să pôtă împodobi atâtea risipe vrăjmașilor, atâtea sfărîmări de cetăți, atâtea zidiri de lăcașuri sfinte și atâtea înțelepciune a acestui bărbat, carele cu vitejie ne-au apărat, cu înțelepciune ne-au chivernisit, și în cât au trăit volnicia și fericirea noastră au înflorit, și carele tôte, lucrurile lui cu credința lui Christos le-au pecetluit? La războe biruitor, smerit la pace, Domn drept și bun în viața sa, din parte credincios adevărat.

Oare ce socotiți că după biruințe acesta au făcut? au

1). Letopisiților Ediția I. M. Cogălniceanu Vol. I pag. 158.

2). Letopisiților Ediția I. M. Cogălniceanu Vol. I pag. 163.

urmat acelor cariî dic: Eu izbândiți, cu puterea mea am biruit, sabia mea pe vrăjmași i-au răsturnat; să strige în bancheturi și să chefulască?

N'au făcut așa Stefan Vodă; ci îndată alergă cu mâinile întise la altarul lui Dumnezeu și ingenunche și dice: Tu ai biruit Dómnne, a ta este izbânda, eu sînt o nimică înaintea ta, căci știa că îndadar se ostenește cel ce privighiază, dacă nu păzește Domnul cetatea.

Veniți acum o! Voi cariî vă laudați în puterea brațului vostru, și vedeți cum Viteazul acesta este mai gróznic cu rugăcunea în gură, de cât voi cu sabia în mână—și mai apoi vedeți, dic, trupurile celor asemenea voue în mâncare cânilor, și sufletele lor la Iad trimise.

...Intru aceste cuvinte ce am dis nu ați cunoscut chipul Viteazului ce plânge? Cine ca dînsul totă isprava lucrurilor lui Dumnezeu o da? Cine mai mult de cât el asuda ca se nu lase nimic din acele ce omenescă silință ar putea face? Era trebuință de sfat bun, era gata al tuturor să l asculte. Folosea graba, somnul nu-l ținea, odihna nu-l încâlcea, zbura ca pasărea; Era îndrăznêla de ajutor, viața nu cruța, cu sabia în mîni pre însuși mórtea înfrunta. Așa dar cu picîore deapururea pre piatra ajutorului de sus măsurile vrăjmașilor seî zdrobia. Și ce trebuesc cuvinte, însuși întâmplările au dovedit. Pre voi locuri crușite de sângele vrăjmașilor vă luăm marturi; Voi spuneți mărirele sufletului seî; Voi ale lui biruințe; Voi a lui vrednicie arătați. Biruitor l'ați vedut, dar nici odată mândru. Atuncea însăși când călca cerbicea vrăjmașului și cu sabia în mână junghia pe neprieteni, plin de smerenie, nu de poftă a vărsa sânge, ci pentru că îndărăptnicia neprietenilor seî îl silea.

Despre Războiul de la Rocova dice: „Însă acela carele pentru toți privighiază și în mâna lui frâul împărățiilor ține, din mijlocul Inaltului Ceriî, pre scaunul seî cel de foc sădînd, acela care tóte lucrurile cumpănește și pre cei mândri surpă, pre cei puternici ai pămîntului sfarmă, pre cei răniți și slabi din mijlocul peirei rădică și-i duce ca se zdrobescă capetele celor buiaci, să cunoscă totă făptura că nu se împlinesc tóte câte-și făgădueste luiși omul. Acest Inalt Dumnezeu dic, carele vîntură ca pleava corónele Împărăților, ia pe Stefan sluga sa de mână, îmbărbătează inimile norodului, celui până la mórte înspăi-

mântat și pune birninta în mâna lui Ștefan! Purcede cu toți ai săi, întâmpină pe vrăjmaș; lovesc fiara, o sparie, o gonesc, o rănesc; ne mântum.

Cine ar putea crede, auditorilor, de nu așa s'ar fi întâmplat? Că o țară mică ca acesta ar fi putut birui aceea împărăție, care peste multe scaune răsturnate puterea sa auză întărit! Nu se poate asemenea biruința acesta cu cele mai strașnice izbândiri a norodului lui Dumnezeu? Nu se poate dice că și aceea ângerul nevedut pe cei streini de feliu i-au răsipit? Nu se poate cunoște mâna celui înalt în inima păvătuiitorului oștirei? Nu se vede, ca lumina zilei, bunătatea acelula ce s'au învrednicit ajutorului de sus? Așa, auditorilor, și mila acelula ce auză ajutat mare, și bunătatea celui aiutat, de socotim și smerenia lui rădicată la ceriu...

..... Așa făcu Ștefan, viteaz biruitor, Voevod pământean. Dincolo biruește mândria; Dincóce pe vrăjmași sfarmă; óstea pe dealtă parte cu mare sirguință povățuește, și preste tóte ca o pavază țarei sale se face, de tóte loviturile sprijinindu-o și apărându-o; și în loc ca din izbânde să se înalțe, dintru acestea mai mult slăbiciunea ominescă cunoște; Nu sabiei, ci rugei, nu taberei, ci Bisericei nădăjdueste. Și cunoscând fântâna biruințelor către ea alérgă. Auză nu vè aduceți aminte că în nóptea cea dupre bătălie la acel om, care lepădându-se de lume și de poștele lumești, în pustiú, numai spre a lui Dumneșeu lauda să închisă, la acel loc, dic, necălcăt de urme omenești, în mijlocul pădurilor, în culcușul fiarelor sălbatece, către acel Sihastru Ștefan auză năzuit, și plecând armele Patrahilului, din codri caută să aducă biruința în tabără? Vie acuma acia cari în puterea brațului lor să nădăjduesc, vie acia cari numai armele cred, vie acia cari dic că vitejia n'are amestec cu legea, și vadă pre cel mai mare biruitor cădut pre fața lui înainte a unui om prost, pre cel puternic înainte celui slab îngenușiat, cu lacrimile pe obraz, dicend: Părinte! rógă să biruim! Să cunoască că biruințele nu sînt ale ómenilor, ci ale lui Dumnezeu. Véd, auditorilor, că nu este cu puțința biruințele Vitezului acestuia să le sfêrșim! Că ce curgere de voróvă poate fi așa de îndestulată ca pre tóte să le cuprindă? Pentru acesta nici eu n'am gând ca pre tóte de amăruntul să vi le zugrăvesc. Care Voevod mai

multe răvboe au avut? Care din Domnii mai mari biruințe au făcut? Și aceste în deosebite vremi și locuri, cu deosebite neamuri, ca fulgerul de la răsărit la apus au străluminat. Marturi sînt Leșii, cari cu sîngele lor pămîntul nostru au crușit, marturi Ungurii cari pre satele și cetățile lor de foc topite le-au vedut, marturi sînt Tătarii, cari în iuțimea fugei lor de fierul lui n'au scăpat, marturi sînt Turcii, cari în fuga lor nu putură afla mîntuire. . . . marturi sînt toate neamurile de prin prejur, care ascuțitul sabiei lui au cercat.

„Și în atîta Domnia lui au fost mai fericită, cu cît pre cei buni pre lângă sineși slugi, prietenii îi avea. De parte de curtea lui totă minciuna; zavistia legată, pizma ferecată, înșălăciunea izgonită, strîmbătatea de istov împitală. Dreptatea pre scaun împărăța, și nu-î a lui, ci el al ei supus și slujitor era.

Dar cu atîta mărirea lui mai vecinică iaste și mai luminată, cu cît nu dintru a lumii, ci din plinirea poruncilor lui Christos, împăratul veacurilor, au agonisit'o. Și toate acele care până acum le-am vedut fericite odrasle a acei rădăcinii Sfinte au fost. Căci Legea, nu ca alții, pentru că de la părinți au apucat'o, ci încredințat fiind de al ei folos, au ținut'o.

„Apucă armele nu ca să-și lățescă Domnia, ci ca se apere legea.

..... „Ci au ramas întărit pe piatra care este însuși Christos, pe acărufa Cruce deapururea îmbrățișată la peptul lui ținîndu-o, viața sa Lui au închinat'o....“¹⁾

Ajung cred aceste spre a se vedea religiozitatea lui Ștefan Vodă, cel Mare.

Să trecem acum la Mihai Viteazul.

Acest leu în putere, șoim în repejune și fier în tărie a fost spaîma și téma vrajmașilor sei în războe, numai pentru apararea țării și a legii strămoșești. El ni se arată că n'a avut vreme nici macar să pótă clădi, ca Ștefan, atâtea Biserici, câte războe și învingeri a purtat. Cu toate aceste, în puțina răsulare ce avea, se îngrija de Lege, pentru că cu ea credea că învingea.

Cronicul anonim ni spune că încă în tinereță își arata în împrejurări grele religiozitatea sa. Așa Mihai Vodă pe când

1) Am extras aceste pericope, ce descriu tária credinței Marelui Eroii Român, dintr'un manuscris din biblioteca mea.

era numai locoșitor de ban la Craiova, aŭ fost presupus a fi fecior de Domn și concurent la Domnie, și »dintru acea vreme aŭ tiimes și l-aŭ adus cu urgie la București, și trecând pe lângă Biserica Albă, pe vremea liturghiei, și lăsându-l aŭ intrat în Biserică și rugându-se s'aŭ făgăduit lui sŭfeti Neculaŭ, fiind hramul, că de-l va mântui să-l facă Mănăstire pre numele lui, precum aŭ și făcut.» Acăsta-i Biserica numită Mihaŭ Vodă în București. Apoi facându-se Domn țarei și găsind Valahia în starea cea mai umilită, plină de turci, plină de datorii, locuitorii striviți, femeile lor batjocorite, copiii lor sclăviți etc. s'a hotărît să lupte până la mörte contra asupritorilor țarei. Cu acăstă ocazie Gheorghe Palamid, un scriitor contemporan, pune în gura eroului nostru ne'ntrecut următoarele cuvinte, pe care le adresasă soldaților sei bravi, când ridică stégul independenței țarei, ucigând pe toți turcii aflați atunci în Valahia.

Iată aceste cuvinte în poezie de ocazie:

«O viteji mei vestiți soldați!
 Și voi toți boerii cei adunați,
 Dumnezeu nŭ-a dat prilejul să ne scăpăm,
 De desprețul Turcilor să ne vindecăm.
 Să nu perdem vremea, căci bogății și alte
 Lucruri, deopotrivă sînt mari și mici tóte.
 Scăpând'o p'acăsta, alta nu va mai veni,
 Și puțină răsufare Turcul ni'o va nimici.
 Pentru a noastră libertate trebue să ne jertfim
 Si de'mpăratul Turcilor să nu ne sfiim.
 Cum pentru libertate vedeți în istorie
 Câte războe saŭ făcut să nu cază 'n robie.
 Căci ce viață ducem noi, nimica stăpânind?
 Averi, femei nimica mai avënd?
 Vin'un turc aicea, cē un ban nu plătește
 Ne înjură, tiranește și'n tóte ni poruncește!
 Fiind umiliți mai bine să ne hotărîm,
 Să 'ncepem crunt lupta, pe Turci să-l lovim.
 Dacă Dumnezeu isbândă nŭ-o va da,
 Bătēndu-ne eroic, țara nŭ-om scăpa,
 Și socotiți între bărbați viteji, ce rezboe aŭ purtat,
 Și sângele pentru moșie cu drag și l'aŭ vĕrsat.

Iar de vom perde fie care ce iubește,
 Numele, cum e lucrul, nu ni se veștejește;
 Căci și cei vechi când se luptau,
 Apărânduși țara, într'un nu'nvingeau;
 Cu toate acestea au rămas neperitori
 Făcânduși datoria, de și ne'nvingători.
 Și iarăși câți de teamă ca răi soldați
 Nu ș'au vărsat sângele, s'au lăsat predați,
 Ș'au trădat neamul curând în robie
 Ș'acum sint desprețuiți de ori ce împărăție!
 Care Dumniil de'nceput nesângerate
 Sau așezat în ordine și 'n libertate?
 Sau iarăși, ce Impărăție a ajuns a fi mare,
 Să țină fără război și sânge pe alte ori-care?
 De aceea, fraților noi să nu urmăm
 P'acei nevrednici, d'ocară să nu ne lăsăm,
 Ci pre cei viteji, ce sângele și l'au vărsat
 Pentru țară și pilde bune ni-au lăsat.
 Am nădejde în Dumnezeu, care toate privilează,
 Și prin așa Pronie lumea regulează,
 Ca și țara și pe noi ne va scăpa
 Și'nvingerea păgânilor nouă ni-o va da.»¹⁾

Iar înainte de resboiul unic în istoria noastră și înfricoșat de la Călugăreni, unde învinge pe turci, înainte de a începe lupta, tot Gheorghe Palamid ni spune că Mihaî Vițelul ar fi rostit ostașilor sei următoarele:

«Fiind că-i holărit de Dumnezeu ca mic și mare
 Cu toți să murim, aceasta-i o urmare,
 Sau mai târziu sau mai curând, cea ce-i tot una,
 Mai bine să murim acum, cinstiți în tot-deauna.
 Mai ales că ni-a sosit vremea dorită,
 Pentru libertatea țarei, ce atât de iubită,
 Cu toți dar pentru țară, pentru creștinătate
 Să ne vărsăm sângele, murind pentru dreptate.
 De ce să dorim viață soldații mei voinici?
 Să fim încătușați, urgișiți de Turci?
 Când sălbatica fiară alt om urmărește,

1) Vanuscript în biblioteca mea.

Ci să subjuge pe Creștinii, iată ce dorește!
 Să privim de tot zdrobirea ș'a Ortodoxiei
 Ș'a tuturor Creștinilor ș'a Religiei?
 Monastirile sticate, cele sfinte aruncate,
 Măștele insultate, sfintele de comunicate
 Aruncate jos la pământ d'aceste haite!
 Femeile, copiii noștri în robie aruncați,
 Preoții, Monahii bătuți și'n fiare legați?!
 Mosia de ei cuprinsă și noi varvar striviți,
 Apoi Creștinii turciți și de ei stăpâniți!
 Decî să le dăm război ca niște soldați bavi,
 Să stie acești caini că nu vrem a fi sclavi.
 S'avem speranță 'n Dumnezeu că vom birui,
 Ș'atunci vom lăsa nume 'n lume, nu vom mai muri.
 Numai s'aveți credință 'n harul Lui ceresc,
 Să ne vărsăm brav sângele 'n chip soldătesc,
 S'alungăm pe Turci, să purtăm cu ei război,
 Sângele lor fără milă să curgă șuroi!
 Soldatul voință să aibă de a se lupta,
 La Dumnezeu rămâne izbânda a i-o da! »¹⁾

Așa vorbea soldaților, așa credea și așa făcea Mihaî Vitezul Eroul Eroilor.

Când a avut războiul cu Craiul unguresc, ș'atunci nădejdea ș'a pus-o tot în Dumnezeu, spre a câștiga izbândă. Cronicarul dice: »Iar Mihaîu Vodă în nădejdea lui Dumnezeu stringînd oște și făcînd războiul cu Craiul unguresc l-aîu bătut și s'aîu întors cu rușine«. Dionisie Fotino spune: că bătînd pe Hanul Gherei, *s'a luptat cu multă bărbăție pentru Creștini* (Vol. II, pag. 121). Tot el ni spune că luptînd la Giurgiu contra turcilor și bătîndu-l *a eliberat cinci mii de creștini sclăviți de ei* (idem 137). Sub acest Apărător al Creștinătății și preoții aîu luat arma ș'aîu luptat pentru apararea țarei. Așa Popa Stoica din satul Fărcași, din Romanai, renunță la misiunea lui sacerdotală, încinge sabia și să luptă voiniceste în țară și peste Dunărea sub numele de Aga Farcaș, (idem pag. 128). Exemplul lui l-aîu urmat și alții din clericii Români, cum ni spune Fotino.

Acestea despre simțul religios al Mluî ihaî Vitezu.

1) Manuscript în biblioteca mea.

După un secol aprópe acest eroism militar românesc dispáre din istoria nóstră Națională, prin intrigile streine, românul uită a manua arma, de abea se mai pastréază prin munți ceata pandurilor! Sub Fanarioți soldații țárei érau streiní, nálmíți, pentru că aveáu témă de a ínarma pe Româní. Țara atúnci a fost lasată pradă Grecilor din fanar și jaf Turcilor. Iată cu ce colorurí triste, ín câte-va cuvinte zugrăvește acéstă stare Cronicarul Ioan Neculcea:

„Așa socotesc eu, cu firea mea acéstă próstă: Când va vrea D-deu să facă să nu hie rugină pe her, și Turcií în țará să nu fie, și lupíi să nu mánânce oile ín lume, atúncea póte nu vor fi nici Greci ín Moldova și ín țara Muntenéscă; níci or fi boerí, níci or putea mánca aceste două țári, cum le mánâncă. Iar alt leac n'áu rămas cu condeiuí meú să mai pomenesc ca să pot găci.

Focul îl stingi, apa o izești și o abați pe altă parte, vântul când bate te dai ínălături íntru un adăpost și te odihnești, sórele íntră ín nourí, nóptea cu întunerecul trece și se face iar lumină; iar la grec mila, saú ome-nie, saú dreptate, saú neviceșug, níci unele de acestea nu sînt, saú frică de D-deu; numái când nu póte să facă réu se arată cu blândeță; iar inima și firea, tot cât ar putea, este să facă réutate¹⁾.

Un scriitor grec, din jumătatea secolului trecut, Cesárie Daponte, care a fost secretar Domnesc și ín Valahia și Moldova, íată cum se exprimă despre Țările nóstre:

.... Fala Universului este Valahia, frumuseța Europei Valahia, Dumne-deu a făcut tótă lumea fără ca să se gândească de loc; pe tine însă, socot, cu mare gândire; Ceríul și pămêntul fără níci o ostenélă, cu tine însă, socot c'a ostenit. Răsáritul și Apusul fără níci un cusur, pe tine însă plină de harurí²⁾....»

Din ín aceste scurte cuvinte ne explicăm lungele și ne-întreruptele ínvații și rézbóe asupra țărilor nóstre din tóte părțile, este țara bogată, cu de tóte 'nbelșugată, și de acea de toți rívnită și dorită. Nimení nu să luptă pentru căștigarea orí cucerirea deșerturilor, stepurilor și locurilor nerodítóre. Acésta-í pricina atâtor lupte asupra nóstră ne-întrerupte.

1). Letopisițiilor Ediția I. M. Cogălniceanu Vol. I pag. 253.

2). Epistola lui Cesárie Daponte către Constantin Dudesco 1760, Veđi Emile Legrand *Δακρυαί 'Εφημερίδες*, Tom. I, pag. 433.

Abea cu introducerea Regulamentului ni s'a'au îngăduit a avea o mică armată națională. Șmotrul (exercițiile militare) era în rusește, așa că betul soldat român nepricepând comanda, nu putea executa nici mișcările ordonate. Legenda ni spune că odinioară un fecior de boer fiind oficer (căci numai ei aveau dreptul pe atunci la grade) și comandând în rusește pe malul Bahlutului și strigând marș, a uitat să strige la timp *na prava*, iar soldații fiind lângă riș au intrat cu toții în noroi, fiind că n'a'au fost opriți din marș. Altă dată în Muntenia comandând rusește un oficer, soldații nu știeau când să se'n-torcă cu piciorul spre dreapta și când spre stânga, acel ingenios comandant a legat cu pae un picior a soldaților și pe cela-lalt cu fân și striga să miște piciorul: pē ăl cu pae, ăl cu fân!

Așa ajunsese armatele viteze ale lui Ștefan și Mihail, strivite, disprețuite și urgisite de streinî. Dar un lucru este știut, că le-oica tot lei naște, și cei din fire nu se perde. Imprejurările ne-a'au deschis ochii și ne-a'au luminat curând mintea, ș'am ajuns iarăși ce am fos. Ceea ce suntem astăzi datorim numai lui Dumnezeu și înțelepciunei bărbatilor noștri politici și militari cari ai stat în fruntea ostașilor noștri. Deja am dovedit lumii întregi că în vinele coloniștilor lui Traian curge tot sângele Roman. La luptă sunt ca zmei și ca lei, infruntând cu dispreț morțea!

Am luat în totul pilda strămoșilor noștri și în războiul pentru Independența noastră, urmând urmelor lor. Așa Iubitul Nostru vitez Rege Carol I, începe lupta cu Dumnezeu și o sfârșește vitejește tot cu Dumnezeu!

Să vedem ș'acéstă epocă:

În discursul Tronului, la deschiderea Parlamentului, când trebuia să între armata noastră viteză în lupta cu Turcii la 1877, iată cum se exprima Majestatea Sa Regele nostru glorios și iubit:

..... «Din ziua în care am pus piciorul pe acest pământ, am devenit Român. Din ziua în care m'am suit pe acest tron ilustrat de atâta mari și glorioși Domni, cugetările mele au devenit marea gândire a Domniei mele: Înălțarea României, împlinirea misiunii sale la gurile Dunărei, și mai pre sus de toate, menținerea drepturilor ei ab antiquo, apărarea integrității hotarelor ei. Și în îndeplinirea aces-

tei sfinte datorii, fie bine-încredințată țara mea ca în capul junei și bravei noastre armate voi ști a plăti cu persoana mea D-zeu să proteaga România ¹⁾».

În srpe diuă proclamării Independenței României, Majestatea între altele ȳice, în Ordinul său de ȳi, adresat armatei:

..... În ora luptei aveți înaintea voastră faptele bătrânilor oșteni Români; aduceți-vă aminte că sînteți urmașii Eroilor de la Rahova și de la Călugăreni..... Domnul vostru vă urmărește cu mândrie, el în curând va fi în mijlocul vostru, în fruntea voastră. Causa ce vă este încredințată este o sfântă cauză. Cu noi dar va fi Dumnezeu, cu noi va fi victoria ²⁾».

Cu ocazia trecerei armatei peste Dumnărea, mai întăi în câmp și în fața trupelor se oficia serviciul divin și se chemă bine-cuvîntarea a tot puternicului D-zeu al părinților noștri asupra armatelor române. Majestatea Sa pronunță aceste cuvinte oștenilor, în ordinul său de ȳi:

..... «Faceți dar să fălfăe din noă cu glorie drapelul românesc pe câmpul de bătae, unde strămoșii voștri au fost, secolii întregi, apărătorii legii și ai libertății.....»

Suveranul nostru adresănd o proclamației Românilor, prin care explica marele pas savirsit de dînsa, ȳice la urmă..... «Cu deplină, dar, încredere în concursul unanim și necurmat al tuturor claselor Națiunii și în convingerea că veți îndeplini, toți cu sfeșenie, de la mic pînă la mare, și în ori ce împrejurare, datoriile văstre către Patrie, Noi intrăm fățiș, în luptă, înălțănd vechiul strigăt cu care mai ades au învins părinții noștri:

Înăinte cu Dumnezeu pentru Țara noastră, pentru Legea noastră ³⁾». De atuncî Regele nostru s'a numit: Mare Căpitan!

Acésta-î calea strămoșească—a lupta pentru Lege și Moșie! Acésta cale a urmat'o de curănd și Majestatea Sa, Carol I Regele Românilor, pe acesta trebuie să umblăm și în viitor, iubindu-ne Religia și Patria noastră.

Acum înainte de a termina permiteți-mi a vă pronunța aceste câte-va strofe, ca gînd al strămoșilor noștri:

Români de pretutindenî, dacă sînge mai avem,

1). Luptele Românilor de T. C. Văcărescu pag. 24.

2). Idem aceeași scriere pag. 66.

3). Luptele Românilor în răzbelul din 1877—78 de T. C. Văcărescu pag. 257.

Dacă 'nsuflet ne dore, răzbunare Țarei vrem,
D'atâtea nelegiuiri, ce streinii ni-au făcut,
În strein să nu mai credem, să fugim ca de făcut.
Să iubim și să păstrăm Legea noastră strămoșească,
Ea e pavăza cerescă peste Țara Românească.
Să strângem între noi credința, una cu toții să fim,
Ș'atunci ori ce vrăjmaș cade. Iar noi creștem, ne mărim.
Cine a sămănat în lume pizma, ura, mișelia,
Să-l sece limba din gură, viața să-l fie robia !
Romani ! urmași ai lui Ștefan și Mihaï, planul lor să nu-l uităm,
România totă 'n *una* să cătăm ca s'o grupăm !
— Fie, fie !

